

Europas vänster på reträtt

Artiklar ur *Le Monde Diplomatique* januari 2022

Framsidan på engelska utgåvan av tidningens januarinummer
Översättning (från franska): Björn Erik Rosin

Innehåll

Introduktion.....	1
"Vi skulle vilja, men kan inte"	1
Podemos eller illusionen om det nya.....	7
Vad blev det av kommunistpartiet i Italien?	12
Två linjer inom vänstern i Tyskland	15

Introduktion

För vänstern i Europa råder vinter. Inför det franska presidentvalet i april är tillståndet inom vänstern bedrövligt, för att uttrycka det mildt. I Storbritannien kapsejsade Jeremy Corbys ledarskap över *Labour*partiet i turbulensen kring Brexit.

Också nya mot socialdemokratin kritiska grupperingar som *Podemos* i Spanien, *Die Linke* i Tyskland och *Syriza* i Grekland står försvagade och långt från de förhoppningar de en gång ingav.

I valet till förbundsdagen i september klarade sig *Die Linke* med nöd och näppe från att helt hamna utanför parlamentet. Talande för krisen i partiet är att man bara hade stöd av 8 procent av väljare under 25 år och bara 5 procent av arbetarna, medan socialdemokraterna fick 28 procent av arbetarrösterna, CDU-CSU 23 procent och högerextrema AfD 16 procent.

I Italien upplöstes kommunistpartiet i april 1991 och lämnade det progressiva lägret helt desorienterat.

Vänstern har inte förmått utnyttja det missnöje som råder i samhället. I januarinumret av *Le Monde Diplomatique* ägnades under samlingsrubriken ”Europas vänster på reträtt” en rad artiklar åt det sorgliga tillståndet på olika håll inom vänstern. Alltifrån en grundlig genomgång av utvecklingen i *Podemos* och ”illusionen om nymodighet” till den utmaning som den tyska vänstern står inför och ”vart tog det italienska kommunistpartiet vägen?”

Dystert? Demoraliserande? Ja, men en katt måste kallas en katt, som grundaren av *New Left Review*, Perry Anderson, en gång uttryckte det om den situation vänstern befinner sig i efter Berlinmurens fall.

De följande artiklarna från *Le Monde Diplomatique* ansluter till den sorts frågeställningar som också behandlades i den intervju med Tariq Ali som nyligen publicerades på Marxistarkiv¹.

"Vi skulle vilja, men kan inte"

Benoît Bréville, Serge Halimi

I mitten av april äger första omgången av det franska presidentvalet rum och känslan att vänstern kommer att förlora biter sig fast. Detta förstärks ytterligare av att även om det osannolika skulle inträffa att den lyckades enas för ett kort ögonblick i samband med valet är det ju så att de olika strömningar som denna ”familj” består av inte har mycket gemensamt. Hur skulle den klara av att regera tillsammans när den är oenig i så centrala frågor som skatter, pensionsåldern, EU, kärnkraften, försvarspolitiken, hur man ska förhålla sig till Washington, Moskva och Peking? Det enda man har gemensamt är rädslan för extremhögern. Men i fyra årtionden har denna bara fortsatt att växa samtidigt som vänstern haft makten i Frankrike i 20 år (1981-1986, 1988-1993, 1997-2002, 2012-2017). Med andra ord har alla strategier som använts för att avvärja detta hot misslyckats rejält.

Utanför Frankrike är situationen heller inte upplyftande. ”Det är onödigt att gnugga salt i såren. I en hel rad länder är vänstern krossad. Vi har helt försvunnit ur sikte”, medger Jean-Luc Mélenchon, som ändå är den kandidat inom vänstern som ligger bäst till i Frankrike, men en bra bit efter flera kandidater från högern eller extremhögern.

2002 regerade socialdemokraterna i 13 av 15 nationer i EU. Tjugo år senare är detta fallet i bara sju av tjugosju (Tyskland, Finland, Sverige, Danmark, Spanien, Portugal och Malta). En

¹ Se [Intervju med Tariq Ali: ”Nu är demokratin till största delen bara ett antal ritualer”](#)

tillbakagång som kan ses som en grym paradox. Som Jean-Pierre Chevènement² konstaterat: ”Den nyliberala globaliseringen med fri rörelse för varor, tjänster, kapital och personer möter motstånd; inte av en vänster som till stora delar anslutit sig till socialliberalismen, utan av den sk populistiska högern.”

Den sortens ”missnöje” borde ha gynnat vänstern till vänster om socialdemokratin. Men läget är inte ljusare på det hållet. I Grekland beordrade kreditgivarna *Syriza* att strama åt den ekonomiska politik man lovat att bekämpa, partiet gav efter och förlorade sedan makten. *Podemos* i Spanien och *Die Linke* i Tyskland är försvagade, kommunisterna i Frankrike har inte längre någon medlem av Europaparlamentet. Och som inte detta vore nog. Efter att ha varit ledare för Labourpartiet i Storbritannien och försökt få upp det ur Tony Blairs hjulspår får nu Jeremy Corbyn sitta som oberoende ledamot i parlamentet. I USA hoppades Bernie Sanders kunna ge ny identitet åt ett parti som stått bakom den nyliberala globaliseringen, men fick se sin kampanj inför presidentvalet 2020 pysa ihop på mindre än en vecka. Egentligen är det bara i Latinamerika som vänstern hittar något som inger lite tröst.

För att kunna förverkligas måste talet om en samhällsomvandling vara förankrat i en stark folklig rörelse. Ingen är okunnig om att insikten om att en politik misslyckats inte automatiskt ger upphov till någon vilja att göra sig av med den. När verktygen för att göra detta saknas ersätts ofta ilska och revoltstämningar av en inställning som liknar ”rädde sig den som kan” eller övertygelsen om att de rättigheter grannen åtnjuter utgör privilegier. En jordmån som gynnar de konservativa eller extremhögern. I Frankrike och andra länder beror misslyckandet för de senaste tjugo årens stora sociala protester inte bara på ineffektiva fackliga strategier utan också på en regeringspolitik som gjort det omöjligt att paralysera samhället (t ex bestämmelsen om minimiservice på allmänna kommunikationer). För bourgeoisien lär sig av sina nederlag. Den tvekar inte att ändra spelreglerna eller strunta i dem. Så fort den behöver göra det gör den också det. Som filosofen Lucien Sève uttryckte det i en intervju strax före sin bortgång: ”Kapitalismen kommer inte att falla ihop av sig själv. Den är ännu stark nog att leda oss alla in i döden, som piloter som väljer att begå självmord med alla sina passagerare. Vi måste ta oss in i cockpiten och ta över hela kommandot.”

Nostalgin inte vad den varit

Problemet är bara att vänstern ju suttit i cockpiten. Och det utgör idag något av ett handikapp eftersom minnet av detta inte direkt ökar viljan att åter sätta den vid spakarna. Namn som Blair, Clinton, Mitterrand, Craxi, González, Schröder och Hollande möts ofta av våldsamt avståndstagande. Till den grad att man får gå långt tillbaka i tiden och gamla svartvita foton för att beteckningen ”vänster” ska framkalla något som liknar ”nostalgi”; New Deal i USA, folkfronten i Frankrike på 1930-talet, ”stämningarna från 1945” (som britterna har sin hälsovård att tacka för), de franska socialförsäkringarna som kommunisterna var med om att genomföra efter andra världskriget. Historien om de besvikelser som sedan följt behöver inte repeteras här. För det första är det långt ifrån så att vänstern bara misslyckats med att genomföra sitt program, i själva verket har man genomfört motståndarens. För det andra är det varken en statskupp eller någon utländsk invasion som fått vänstern att kapitulera – som skedde redan de allra första dagarna efter att François Hollande 2012 blivit Frankrikes president – utan ett ekonomiskt stryppgrepp. Som Yanis Varoufakis, finansminister i Syriza-regeringen, i augusti 2015 summerade det som hänt i Grekland: ”Atenvåren krossades precis som Pragvåren. Men inte med stridsvagnar, utan av bankerna.”

---

² Jean-Pierre Chevènement var på 1970-talet ledare för franska socialistpartiets vänsterflygel, senare bl a utbildningsminister och försvarsminister (hoppade av som det inför det första Gulfkriget 1991).

Och fienden befann sig ofta innanför ... Ända till helt nyligen kunde ingen föreställa sig att en tidigare socialistisk premiärminister skulle kunna övergå till det privata och göra sig rik på att arbeta åt banker som Barclays eller JP Morgan, eller att en tidigare socialistisk finansminister skulle bli chef för Internationella valutafonden. Och än bättre, om man får uttrycka sig så, är att tre franska socialister eller nära medarbetare till François Mitterrand varit arkitekterna bakom avregleringen av kapitalmarknaderna, motorn i globaliseringen av finansmarknaden. Europeiska enhetsakten, samarbetet mellan privat och offentlig sektor, privatiseringarna, inklusive den som skett på mediernas område, har samtliga varit vänsterns verk. När den socialistiske premiärministern Lionel Jospin 2002 meddelade att han kandiderade i det franska presidentvalet sade han att det legat i löntagarnas intresse att öppna kapitalet i France Télécom och Air France. Hur ska det med den sortens resonemang gå till att mobilisera väljarna på vänsterkanten?

Det hela blir inte enklare när vänstern vid makten vägrar att uppfylla rollen som iscensättare av högerens politik. För knappt hundra år sedan gav socialistledaren Léon Blum strax före parlamentsvalet uttryck för sin oro för vad som kunde hända om Vänsterkartellen tog hem segern: ”Vi kan inte lita på att inte representanterna och ledarna för det rådande samhällssystemet själva väljer att bryta mot legaliteten om de ser sina intressen vara alltför hotade.” Blum var orolig för maktspråk. Idag behöver ingen tillgripa några sådana åtgärder för att ”de avgörande principerna” för ett kapitalistiskt samhälle ska fortsätta att tillämpas, oavsett vad berörda folk har sagt. Bara fyra dagar efter att vänstern i Grekland segrat i valet kom EU-kommissionens ordförande Jean-Claude Juncker med följande varningsord: ”De europeiska fördragen kan inte bli föremål för några demokratiska val.” Detta struktureras sju tillhållarlås, denna känsla av att nästan ingenting är möjligt är numera så fast förankrat i olika texter och makthavarnas hjärnor att när ministern för offentliga räkenskaper i Frankrike i fjol fick höra att 90 procent av fransmännen krävde att moms skulle bort på 50 basprodukter svarade han: ”För det skulle krävas årtal av debatter med EU-kommissionen, att införa noll procents moms går inte med nuvarande bestämmelser.” Vi skulle gärna vilja, men det går inte ...

Denna ständiga hänvisning till vanmakt har lett till att politiken misskrediterats. Partierna har tömts på medlemmar (22 000 i det franska socialistpartiet 2021 mot 200 000 fyrtio år innan) och framstår inte längre som verktyg för någon förändring, utan som valmaskiner där själv-upptagenhet, tvister mellan olika ledare och konflikter mellan olika egon råder. I försöken att frigöra sig från detta universum vänder sig många till andra kampformer, horisontella, inkluderande, deltagande. Sålunda vägrade demonstranterna under ”arabvåren”, Occupy Wall Street, Nuit Debout i Frankrike eller ”de gula västarna” samtliga att utse några ledare (av rädsla för att allt skulle bli personcentrerat), bygga några hierarkiska organisationer, knyta allianser med partier eller fackföreningar (av rädsla för att bli uppslukade) eller engagera sig i valsyste­met (integreras i en värld av intriger och kompromisser).

Uppnådde ingenting

Men följden har blivit att denna strävan efter renhet gått ut över effektiviteten. Den 15 oktober 2011 samlade *Occupy*-rörelsen miljontals människor i 952 städer i 82 länder – den största globala mobiliseringen någonsin. Man uppnådde ingenting. De ”gula västarna” har demonstrerat lördag efter lördag – den mest långvariga sociala proteströrelsen någonsin i Frankrike. Inte heller de har uppnått särskilt mycket. Och ”arabvåren”? Tio år efter manifestationerna på Tahrirtorget i Kairo lider Egypten under Abdel Fattah Al-Sisis diktatur, värre än den som rådde under den 2011 störtade Hosni Mubarak. ”De ungdomar som ledde dessa rörelser [...] avfärdade all form av vertikal organisering”, säger Hicham El-Alaoui apropå ”Arabvåren”. ”Varför? Efter att ha upplevt decennier av korruption misstrodde de det politiska systemet, betraktade det som smutsigt, korrupt. För att bevara sin idealism ville de förbli rena [...] Visst

går det att utöva påtryckningar genom att samla folk på gatan, men om inte detta hittar något uttryck i det politiska systemet slutar det med att man blir marginaliserad.”³ Därmed blir ekvationen enkel: utan organisation inget inflytande; utan inflytande inga resultat.

Det har resulterat i en stämning av resignation, för att inte tala om fatalism. Och sökande efter andra områden av kamp. När det inte räcker med att miljontals tågar på gatorna för att förändra världen söker sig många aktivister numera till lokala alternativ, till konkreta initiativ som gör det möjligt att omstörta ett samhällssystem som de vänder sig mot. Således har vi i Frankrike fått uppleva en mängd exempel på zoner att försvara (ZAD), självstyrande gemenskaper, små nätverk. Att leva utanför systemet innebär emellertid att man går med på att inskränka sitt agerande till marginalen i brist på att kunna förändra något avgörande. ”Det går inte att omvandla sociala förhållanden genom att några drar sig undan”, säger Frédéric Lordon. ”En antikapitalistisk ö avskaffar inte kapitalismen. Den lämnar kvar hela ’kontinenter’.” Och dessa rörelser typ ZAD, ofta med unga akademiker ur medelklassen i ledningen, är det något som angår vanligt folk?

För begrundar man vänsterns misslyckanden slipper man inte undan frågan om den sorts klassallianser, som under hela 1900-talet gjorde det möjligt för vänstern att segra och omvandla samhället. De har alltid varit bräckliga, men idag återstår bara spillror av dem. Går det att laga dem igen? Ska man hitta något annat att ersätta dem med? För fronten av progressiv medelklass och vanligt folk har lösts upp. De båda grupperna hittar inte längre varandra allt eftersom geografiska och utbildningsmässiga klyftor utvecklats. De har slutat kämpa tillsammans i politiska partier, som idag främst består av borgerliga akademiker och pensionärer. De låter sig varken mobiliseras av samma skäl eller med samma mål.

Den klyfta som uppstått de senaste trettio åren mellan vänstern och den folkliga väljarbasen har förklarats med en rad faktorer: politisk (sveket mot givna löften), ekonomisk (tjänstesektorns utveckling, finanskapitalismen, globaliseringen), ideologisk (nyliberalismens hegemoni), sociologisk (hyllandet av meritokratin), antropologisk (att olika livsstilar upplösts i enkla kalkyler), geografisk (innerstäderna mot periferin), kulturell (social kamp ersatt med kamp för olika identitära intressen). Den sortens förklaringar kan bara betyda något under förutsättning att man också inkluderar två faktorer som mer sällan framhålls: för det första den återhållande effekt som ”hotet från Sovjet” hade på ledarna för den kapitalistiska ”fria världen”, för det andra det förfall som skett i de folkliga klassernas förhållande till politiken.

Det sovjetiska alternativet

Ekonomer Thomas Piketty är förvisso en svuren motståndare till den revolutionära marxismen. Ändå medger han att ”minskningen av klyftorna under 1900-talet är mycket nära kopplad till existensen av det kommunistiska alternativet [...] Genom det tryck och det hot det utgjorde för de besuttna eliterna i de kapitalistiska länderna bidrog det på ett kraftfullt sätt till att omvandla styrkeförhållandena och i de kapitalistiska länderna möjliggöra uppkomsten av ett skattesystem, en välfärdsstat med en social trygghet som varit mycket svår att få igenom om inte denna alternativa modell funnits.”

För hur egendomligt detta än kan förefalla idag utgjorde Sovjetunionen under decennier, i synnerhet för den mest stridbara delen av arbetarklassen i väst, det konkreta exemplet på en annan samtid och därmed också en annan framtid: en förhoppning. Utan framtidstro är ingen politik möjlig och det är just denna förening av längtan, illusioner och förhoppningar som försvann på 1980-talet, för övrigt i samma stund som vänstern i regeringsställning konverterade till liberalism och gjorde slut på industribastionerna, vilket ledde till att den sociala

³ Intervju med Hicham El-Alaoui, 23 december 2019, ”A Dissident View of the Arab Spring”, *The Harvard Gazette*, www.news.harvard.edu

kraft som dominerat sedan 1930-talet hamnade offside. Den ”avpolitisering” som kommentatorer och opinionsinstitut beskyller de folkliga klasserna för är bara ett annat nämn för en vägran att delta i ett spel man inte anser sig ha något att vinna på.

Och om den ene drar sig undan innebär det att den andres maktmonopol konsolideras. Allt eftersom andelen högt utbildade ökar (under 5 procent efter andra världskriget, drygt en tredjedel idag i Europa och USA) har de erövrat en kulturell hegemoni och fått en avgörande roll i samband med val. För dem är det inte lika nödvändigt att skapa allianser med de andra – vilket ju innebär att de måste ta hänsyn till deras intressen.

På 1950- och 1960-talet röstade de högutbildade på högern medan de fattiga och lågt utbildade röstade vänster. Så ser det inte längre ut: en akademisk examen ger en position som expert, arbetsledare, specialist och till att lägga sin röst på vänstern och ibland tvärtom som motreaktion en tendens att de som varken är experter är högutbildade och känner sig föraktade av experterna och de högutbildade att gå i motsatt riktning. Den ”amerikanska modellen” får efterföljd överallt i Europa: en rik och intellektuell stad som New York eller San Francisco röstar på demokraterna. En fattig och lantlig delstat som Väst-Virginia, eller Mississippi, röstar på republikanerna.

Men i motsats till hur det såg ut för trettio eller fyrtio år sedan kan representanterna för den moderata vänstern – oavsett om de kallar sig socialdemokrater, labour, demokrater eller gröna – numera utgå från att de kommer att segra, även om de struntar i de folkliga väljarna, framför allt vid val då dessa inte engagerar sig nämnvärt. Då blir det fritt fram att framhäva en kulturell liberalism och ta upp frågor som främst riktar sig till en upplyst bourgeoisie. ”Att förlora arbetarna är inte så allvarligt”, sade förre franske presidenten François Hollande. Och Charles ”Chuck” Schumer, senator från delstaten New York, instämde i juli 2016. ”För varje demokratiskt röstande arbetare vi förlorar i västra Pennsylvania får vi två moderata republikaner i förstäderna till Philadelphia.” Några månader senare tog Donald Trump hem Pennsylvania – och blev president.

Dominique Strauss-Kahn, f d socialistisk finansminister och chef för Internationella valutafonden, gav också de franska socialisterna rådet att överge de folkliga väljarna och i stället ”ägna sig åt vad som händer i mellanskikten i vårt land”. Storartad strateg blev han också när han kom med detta förslag strax före presidentvalet 2002 då socialistpartiets kandidat blev eliminerad i första valomgången. ”Mellanskikten består till övervägande del av löntagare, upplysta, uppdaterade och välutbildade. De utgör grundstommen i vårt samhälle och står för stabiliteten.” Och så var enligt Strauss-Kahn inte fallet med ”de mest missgynnade” som ofta ”inte bryr sig om att rösta” och vars engagemang ”ibland tar sig uttryck i form av våld”.

Vänstern – vilket pris per kvadratmeter?

För tjugo år sedan vann socialisterna över högern i kommunalvalet i Paris, samtidigt som man förlorade drygt tjugo städer på andra håll. En av socialistpartiets ledare, Henri Emmanuelle, publicerade då en artikel i tidningen *Libération* med den ironiska rubriken: ”Vänstern, vilket pris per kvadratmeter?” I artikeln framhöll han: ”Hädanefter tenderar mångfaldsvänsterns inflytande att följa priset per kvadratmeter medan det tidigare varit tvärtom.” Mellan 1983 och 1989 tog Jacques Chirac hem spelet i samtliga tjugo arrondissement⁴ i Paris. Sedan har två socialistiska borgmästare efterträtt varandra i stadshuset och priset per kvadratmeter har tredubblats ... På samma sätt har extremhögern som vid presidentvalet 1988 fick 13,38 procent av rösterna i Paris – ungefär lika mycket som i resten av landet i genomsnitt – mot bara 4,99 procent 2017, trots att Marine Le Pen då fick 21,3 procent nationellt, mycket tack vare röster

⁴ Begreppet *arrondissement* används i Frankrike för att beteckna en valkrets, som indelas i *kantoner*, vilka i sin tur består av kommuner.

från arbetare och lägre tjänstemän. Med tanke på en sådan sociologisk omvälvning är det föga förvånande att det är de bemedlade klasserna och de högt utbildade som anger tonen inom vänstern och bestämmer dess strategiska inriktning.

Men vad som räknas för den ena räknas inte för den andre, ens när de stöder samma parti. När amerikanska arbetare som röstade demokratiskt 2017 ombads rangordna de för dem viktigaste frågorna nämnde de kostnaderna för hälsovård, nivån på den ekonomiska aktiviteten, sysselsättning och pensioner. Prioriteringarna för högutbildade progressiva – de ”kreativa klasserna” av journalister, konstnärer, lärare, läsare av New York Times, bloggare, såna som lyssnade på Public Service-radio – var miljö, klimatförändringen, kostnaderna för hälsovård, utbildning.

Den sortens skillnader är inte med nödvändighet talande för någon klyfta mellan moderata och radikala. Till exempel drabbades brittiska labourpartiet av ett svidande nederlag 2019 kort efter att partiledaren Corbyn gett efter för det dubbla trycket från anhängare till Tony Blair i parlamentsgruppen, som avskydde honom, och radikala studenter, som stödde honom, och meddelat att han skulle anordna en andra folkomröstning om Brexit. Men utträdet ur EU, avskytt av den högutbildade medelklassen, moderata som radikala, hade tagit hem en stor seger i Labours mest folkliga valkretsar i norra England. Corbyns beslut fick tiotals valkretsar att hamna hos Tories. Lärdomen är uppenbar: om vänstern vill få tillbaka de väljare som förlorats gör den klokt i att undvika de debattfrågor som den har det besvärligast med. Högern, twitter och medierna tar redan hand om den saken.

När tiderna är svåra ökar behovet av goda nyheter. Men pandemin har gjort det svårare för vänstern att agera offensivt. Behovet av att dra sig tillbaka på individuell nivå har ökat och nostalgi efter ”en svunnen värld”. Den offentliga debatten har fokuserat på de identitära frågor som extremhögern är besatt av. Samtliga delar av en ”rädslans politik” som skulle kunna få vänstern att hamna i att inte komma med några andra förslag än att slå vakt om tidigare landvinningar eller hemsnickrade lösningar i samband med val för att hindra det värsta från att inträffa. Men i ett sådant fall blir det ofta samling kring de mest återhållsamma förslagen, de mest blygsamma, som minst riskerar att leda till någon brytning med den rådande ordningen – Hollande eller Emmanuel Macron hellre än Mélenchon 2012 och 2017, Hillary Clinton eller Joe Biden hellre än Bernie Sanders 2016 och 2020. Med risk för att ändå få se vattnet stiga hemmavid.

Dags för det ”intellektuella äventyret”

Nyliberalismens arkitekter som Friedrich Hayek hade däremot tröttnat på att bara föra en defensiv kamp mot socialisterna under efterkrigstiden och valde en helt annan lösning. De uppmanade sina anhängare att sätta det ”intellektuella äventyret” i högsätet, visa prov på mod och ”en verklig radikalism”. Idag borde vänstern ta till sig detta råd. Dess minutiösa respekt för det ekonomiska och politiska spel som dess motståndare sedan 30 år tillbaka bestämt spelreglerna för blir bara något som garanterar fortsatta nederlag. De tredubbla utmaningarna, – ekologisk, social och demokratisk – kräver i stället att man sätter en verklig radikalism mot den ”radikala liberalism” som triumferat och vars fortsatta dominans kommer att leda till slutet för samhället och mänskligheten.

Genom att lova att göra sitt land till nyliberalismens ”grav” har Chiles nye president Gabriel Boric, förutsatt att han menar något med vad han säger, stakat ut den väg som måste följas. Att säga att vägen framåt är brant vore en underdrift. Men när Noam Chomsky en gång fick frågan om hur han kunde vara så orubbligt optimistisk svarade han: ”Det finns två alternativ. Man kan säga, jag är pessimist, inget kommer att fungera, jag ger upp, och därmed är det garanterat att det värsta kommer att inträffa. Eller också försöker man hitta de möjligheter

som finns, strimmorna av ljus, och säga att kanske kommer vi att kunna skapa en bättre värld. Och då är egentligen valet enkelt.”

Podemos eller illusionen om det nya

Maëlle Mariette

Det progressiva lägret förefaller ibland insnärjt i sin jargong, tyngt av sina schabloner. Men att ”skapa något nytt” räcker inte för att ta hem spelet. Och att vara ”mindre militant” kan leda till att man gör sig av med viktigt stöd när kraftmätningen stundar.

2014 lovade ett nytt politiskt parti i Spanien att ”ta himlen med storm”, en formulering hämtad hos Karl Marx. Kring *Podemos* (”vi kan”) samlades studenter som i kafeterierna på sina universitet redan 2005 protesterat bakom slagord om ”negativ tillväxt” som t ex Iñigo Errejón och Pablo Iglesias, föreståndaren för den kooperativa bokhandeln Marabunta och språkröret för det lilla partiet *Anticapitalista* på yttersta vänsterkanten, Miguel Urbán, men framför allt aktivister sprungna ur den stora proteströrelsen ”Los indignados” från 2011. Ibland handlade det om protester mot åtstramningspolitiken, ibland om kampkollektiv mot vräkningar eller feministiska organisationer. Deras mål: att ta makten och förpassa de klassiska partierna till historieböckerna.

Sex år senare innehar flera medlemmar av Podemos, bl a Pablo Iglesias, ministerposter⁵. Under tiden har antikapitalisterna brutit med Podemos och Iñaki Errejón, partiets andranamn, har lämnat det för att bilda andra, mer moderata, grupperingar. Hur ska denna utveckling förklaras? Och vilka är lärdomarna?

Den 15 maj 2011 ockuperade tusentals ungdomar de stora torgen i de största städerna i Spanien i protest mot fastighetsbubblan och den åtstramningspolitik som följt. Dessa ”indignerade” skakade om stöttepelarna i det politiska systemet i Spanien, inte minst det tvåpartivälde som rått under högerens *Partido Popular* (PP) och socialistpartiet PSOE.

”Ge upprördheten en institutionell kraft”

För Podemos grundare handlade resningen om en kris för ”78 års regim” – som syftar på den konstitution från 1978 som tillkom vid övergången från Francodiktaturen och som baserades på idén om att konflikterna av igår och såren från det förflutna skulle försvinna i en våg av tillväxt och överflöd. ”Ett gyllene tillfälle hade kommit”. Förutsättningar hade uppstått för en ny politisk majoritet, en brytning med det förflutna, tvärgående och med den majoritet i samhället som krisen drabbat”, säger Errejón. Att omsätta detta missnöje med en rad olika rötter och ”ge upprördheten en institutionell kraft” (titel på Podemos första manifest) i handling innebar enligt de blivande ledarna för partiet att man måste överskrida det horisontella i de ”indignerades” rörelse. Med andra ord omvandla kraven från 15 maj-rörelsen (15-M) till ett välstrukturerat projekt och i stånd att mobilisera också utanför det ”progressiva lägret”, ”exponera” det som det hette med ett uttryck som ville se sig som befriat från jargong och få det att växa med hjälp av ett parti förmöget att erövra makten.

Eftersom begreppet ”vänster” var förknippat med PSOE och alla de korrupsionsskandaler som nästan lika mycket också drabbade högerpartiet PP valde Podemos att sluta tala i termer av motsättningen ”vänster-höger” för att i stället lyfta fram en annan. Å ena sidan oligarkin, å den andra de som led under systemet. Å ena sidan ”kasten”, å andra sidan ”folket”. Å ena sidan ”dom”, å andra sidan ”vi”. En tillämpning av den populism, som ledningen för Podemos hämtat från de teorier som utarbetats av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, deras ideolo-

⁵ Iglesias kom med i regeringen i januari 2020, en post som han lämnade redan året därpå.

giska hållpunkt med bas i erfarenheter från Latinamerika.⁶ De gick ut på att det i perioder av stora kriser fanns olika former av missnöje, ibland utan något samband (kanske rent av i motsättning till varandra) med ursprung i heterogena samhällsskikt och som en gemensam politisk konfiguration skulle kunna sammanföra för att störta en regim som blivit föråldrad.

”Enda möjliga utgångspunkten idag för en vänster som vill vara realistisk är att fatta att den lidit ett historiskt nederlag”, hade Perry Anderson, brittisk intellektuell och grundare av *New Left Review*, konstaterat. Podemos ville dra alla lärdomar av den analysen. ”Sovjetblockets sammanbrott och söndervittringen av den sociala basen för kommunistpartierna i Europa åtföljdes av ett symboliskt avståndstagande från marxistiska analyser och en kommunistisk föreställningsvärld”, säger Juan Carlos Monedero, en av grundarna av Podemos och lärare i statsvetenskap vid Complutense-universitetet i Madrid, för övrigt precis som Errejón och Iglesias. Att använda sig av de klassiska koderna för den radikala vänstern – exempelvis genom att vifta med flaggor med hammaren och skäran och kräva förstatligande av företag eller kräva avskaffande av monarkin – skulle vara lika med att bära på ett kontraproduktivt stigma. ”När motståndaren betecknar oss som vänsterradikaler och stämplar oss med de symbolerna leder den in oss på en terräng där den har lättare att segra. Att gå emot en sådan symbolisk rollfördelning, att ta strid om vilka termer som skulle användas, var vår viktigaste uppgift. I politiken är det den som bestämmer över terminologin som också ytterst får bestämma över vad politiken ska leda till”, säger Iglesias.

I detta perspektiv ansåg Podemos att debatter i tv var ”viktigare än debatter i parlamentet”, bl a på grund av att i informationssamhällets replik ”är folk mer aktiva i medierna än i partierna”. Således startades 2010 tv-programmet *La Tuerka* med inriktning på att vara ”en kulturell mot-hegemoni”. Där debatterade redaktionen varje vecka med representanter för alla sorters politiska uppfattningar och kunde därmed finslipa sin kommunikationsstrategi. ”La Tuerka och Podemos gjorde allt det vänstern sagt att man inte fick göra”, sade Pablo Iglesias 2015. ”Vänstern påstod att tv var fördummande, att det i en tv-debatt inte gick att på ett bra sätt framföra sina argument.” ”2014 och 2015 var det vi som satte den politiska agendan”, fortsätter Jorge Moruno, länge ansvarig inom Podemos för ”politisk diskurs och argumentation och idag ledamot av kommunfullmäktige i Madrid för partiet *Más Madrid*. ”På samma gång var det de ämnen vi tog upp – korruptionen, förnyelsen av politikerklassen, frågor av samhällskaraktär – och hur vi talade om dem. Och de andra partierna fick oerhört svårt att positionera sig om de frågor vi tog upp.”

Tack vare *La Tuerka*:s succé – först sändes programmet på regional TV innan det hamnade på en av de stora nationella kanalerna – och att de medverkande sedan blev inbjudna till andra program skulle Pablo Iglesias bli Podemos stora namn i medierna. ”Som väntat”, jublar Errejón: ”Pablo Iglesias ställning medialt var en viktig del av vårt uppbygge. [...] Det var något vi lärt oss av de förändringar som skett politiskt i Latinamerika på sistone. [...] När tiden med gamla kollektiva referenserna var förbi med fanor, partier och andra symboler var det ett egennamn som folk kunde identifiera sig med.” Strategin med personcentrering mötte invändningar inom rörelsen. Men många fick också medge att den lyfte partiet framåt. Denna förmåga att samla stöd på olika håll berodde också på att ”Pablo Iglesias mer definierade sig i förhållande till vad han gick till attack mot än vilka förslag han hade att komma med. Han var emot kasten, korruptionen ...”, säger Jorge Lago, en av grundarna av Podemos och även han lärare i statsvetenskap. ”De indignerade, ofta mycket olika varandra, och samtliga sprungna ur 15-M, kunde känna sig representerade av honom.”

I maj 2014, fem månader efter att Podemos bildats, överraskade partiet med att få nära 8 procent av rösterna vid valet till Europaparlamentet. En uppmärksammat entré på den

⁶ Se Ernesto Laclau och Chantal Mouffe: [Den socialistiska strategin: vadan och varthän?](#) (artikel från 1981)

politiska scenen i Spanien och nummer fyra i storleksordning efter PP (26 procent), PSOE (23 procent) och *Izquierda Plural*, en koalition av regionalistiska vänsterpartier med 10 procent. Alla blickar var nu riktade mot parlamentsvalet 2015. Men Podemos engagerade sig nu frenetiskt i en serie valkampanjer: Mellan Europavalet i maj 2014 och regionalvalen i Galicien och Baskien i september 2016 deltog partiet i sju stora valkampanjer. Man bedrev kampanj hela tiden, trots att partiets bas fortfarande höll på att byggas upp. Som Íñigo Errejón uttryckt det: ”Det var som att springa och knyta skosnörena samtidigt.”

Nu uppstod vad denne kallat ”en valmässig krigsmaskin”, som måste ta hem segrar snarast möjligt i en strategi som liknade *Blitzkrieg*. Inom partiet var det effektiviteten som gällde: en vertikal organisationsform, snabbare, dominerade plus ständiga medlemsomröstningar.

”Det blev första kollisionen mellan akademikerna i partiet och oss”, säger Miguel Urbán, en av grundarna av Podemos och medlem av *Izquierda Anticapitalista* fram till dess att den strömningen upplösts och omvandlades till kulturförening (med namnet Anticapitalistas). Denna lilla strömning hade en bas på flera hundra mycket politiskt medvetna medlemmar i de stora städerna. Det var den som försåg Podemos med dess första ”yttre pansar” och spelade en viktig roll för att bygga upp en förankring ute i landet. Enligt Miguel Urbán ledde ”avvikelsen med ständiga medlemsomröstningar”, präglad av en omfattande användning av rådslag och omröstningar över nätet, ”där alla kunde delta och verkliga medlemmar jämfördes med sympatisörer” till att de ”cirklar” som basen bestod av ”dömdes att inte bli något annat än enkla konsultativa bihang eller kampanjkommittéer”.

Är ni för Pablo Iglesias, ja eller nej?

Enligt Teresa Rodríguez, i ledningen för Anticapitalistas och ledamot för Podemos i det regionala parlamentet i Andalusien fram till februari 2020 (då hon lämnade Podemos och bildade *Adelante Andalucía*) ”ville Podemos inte ha någon aktiv massorganisation med en skolad kader. Det går inte att ersätta en debatt mellan kamrater, öga mot öga, där argumenten bryts mot varandra och där man försöker komma överens, med en serie av ’ja’, ’nej’ eller ’nedlagd röst’ via en maskin. Medlemmar formas och mognar genom diskussion och debatt. Och egentligen var den ständiga frågan till medlemmarna: ’Är ni för Pablo Iglesias, ja eller nej?’. Och eftersom alla gått med i Podemos för att de var förälskade i honom blev svaret alltid ’ja’.”

”Podemos behövde en bas, men samtidigt såg man ner på den”, säger Guillermo Fernández, som forskar i statsvetenskap. Ledningen för Podemos ville framför allt undvika att göra om de misstag som man ansåg att yttersta vänstern gjort sig skyldig till och gick därför in för att ”gå emot det som basen ville av rädsla för att hamna i minoritet.” Fernández berättar att Íñigo Errejón en gång sagt till honom: ”Jag gick alltid emot det man sade på basnivå. Om någon från Anticapitalistas eller någon trotskist sade A svarade jag B. Det var yttersta vänstern, som jag tillhört, som fick bestämma min kurs och jag intog hela tiden motsatt hållning.” Ändå, tillfogar Fernández, ”behövde Podemos basen, och framför allt den mest ideologiskt förankrade, för att kunna utföra något arbete på marknivå: klistra upp affischer, organisera valkampanjer, osv ...”

Denna önskan att inte framstå som alltför engagerad fick Podemos att stödja breda koalitioner i kommunalvalen. De tog hem borgmästarposterna i flera stora städer, bl a Madrid, Barcelona, Cádiz, Zaragoza och La Coruña. ”Det var bland de bästa valresultat vi gjort”, säger Miguel Urbán. Ställda inför maktens realiteter fick ofta de koalitioner Podemos stödde ofta bilda allianser eller ta itu med skuldsatta kommunstyren, med förvaltningar som var motsträviga till alla förändringar eller med begränsad makt och beroende av den politiska situationen på nationell nivå. Svårigheten bestod i att kunna skilja ut sig från andra traditionella organisationer inom vänstern.

Podemos fortsatte därför att undvika alltför radikala ställningstaganden. ”Vi blev ändå tvungna att ta ställning och ju mer vi gjorde det, desto mer hittade folk anledningar att inte

hålla med oss”, säger Juan Carlos Monedero. ”Vårt första program inför Europavalet 2014 siktade på att lyfta fram frågor ur de sociala proteströrelserna som basinkomst, folkomröstning om monarkin, uppskov med betalning av statsskulden”, berättar Rodrigo Amiral, som var en av medförfattarna. ”Men när vi började förstå att vi hade goda chanser att vinna började vi tycka att vi skulle bli lite mer återhållsamma för att appellera till fler människor och inte framstå som alltför radikala.”

Det var då, på sommaren 2015, mitt under krisen i Grekland som ledaren för den radikala vänstern där, Alexis Tsipras, – också han vald för att vända upp och ner på saker och ting – började göra alltför eftergifter för sina kreditgivare. Och Nacho Álvarez, ekonomisk talesman för Podemos, sade: ”Vi anser inte att en omförhandling av skuldförfrågan [...] är vad Spanien är i behov av för ögonblicket.” En djup pessimism uppstod beträffande möjligheten av någon politik mot åtstramningarna eller några större politiska förändringar inom ramen för EU, där ”trojkan” (Internationella valutafonden, Europeiska centralbanken och EU-kommissionen) hade möjlighet att blockera all politik som stred mot dess uppfattning.

Samtidigt började mediernas inställning förändras. ”Efter reportagen om några oförargliga folkloreytyper som startat ett parti i ett garage med tre datorer och två telefoner kom nu dagliga avslöjanden om skandaler (om att partiet finansierades av Venezuela eller Iran, samtliga senare lämnade utan åtgärd) eller uppgifter om att ledarna för Podemos i själva verket var agenter för ’kommunistiska diktaturer’ i Latinamerika”, säger Íñigo Errejón. Denna helomvändning från mediernas sida underströk problemen med en strategi som satsade på TV: partiet stod plötsligt utan något annat band till sina sympatisörer. Enligt Juan Carlos Monedero var det ”ett stort misstag att tro att det skulle gå att satsa all energi på televisionen och att det räckte med att Pablo Iglesias framträdde där för att landet skulle omvandlas [...] Han var aldrig ute på basplanet, han förstod inte vad det skulle tjäna till.” Medierna hade varit välkomnande så länge Podemos framstått som ofarligt.

I samband med det viktiga parlamentsvalet 2015 hade Podemos syn på de spanska institutionerna förändrats. Medan rörelsen i början riktad en rad hårda attacker på ”78 års regim” och krävt en konstituerande församling där spanjorerna tillsammans skulle kunna omdefiniera den institutionella ramen som 1978 års konstitution fastställt handlade det nu inte längre om att omvandla ett system i grunden, utan att göra sig av med kasten och att det skulle vara tillräckligt för att uppnå en tillfredsställande form av demokrati. Det handlade inte längre om någon allmän kris för regimen, utan om att ledarna för den var problemet.

Genom att sudda ut den strukturella karaktären på motsättningarna i samhället började talet om kasten mot folket – två storheter med ganska vaga konturer – anta formen av en kamp mellan gott och ont, de rena och de korrumpade. Så fort minsta moraliska brist kunde misstänkas, minsta moraliska tvivelaktighet, handlade det om att vända sig mot de skyldiga. Under veckor kom också motståndarna till Pablo Iglesias och tidningarna att ägna sig åt att han via lån kunnat köpa ett hus för 600 000 euro i en av de tjusigare delarna av Madrid.

Den lätta ekonomiska återhämtningen i Spanien 2015 försvårade också Podemos’ kampanj mot åtstramningarna. Dessutom skulle det nya liberala partiet *Ciudadanos*, ibland betecknat som ”högerens Podemos” (trots att det bildats redan 2006) skapa problem för den unga organisationen. ”Att lyfta fram Ciudadanos var ett mycket smart drag från systemets sida, bl a för att Ciudadanos i medierna kunde överta vår position som förnyare. Nu fanns det ett parti till som stod för ’förändring’. [...] Det gjorde att vi framstod som normala och inte längre som några outsiders”, säger Pablo Iglesias. ”Om man påstår att den egentliga konflikten handlar om det nya mot det gamla räcker det för systemet att hitta något nytt för att ta udden av en”, säger Juan Carlos Monedero. För att inte tala om att Ciudadanos uppkomst återförde Podemos på den höger-vänster-skala som man försökt slippa undan.

Efter 17 månader av frenetisk valkampanj fick Podemos lista, som fått anslutning av några små grupper av regionalistisk och vänsterkaraktär, 20,6 procent vid parlamentsvalet den 20 december 2015. Det innebar 69 platser i deputeradekammaren av sammanlagt 350. PP och PSOE gjorde sina sämsta val någonsin, men intog ändå första respektive andra plats. ”Valresultatet blev en kalldusch för många inom Podemos”, säger Rodrigo Amiral. ”Många hade trott att vi direkt skulle få majoritet, det fanns ingen plan B, ingen hade tänkt så långt, vi hade varit fullt upptagna med valkampanjen.”

Rörelsen stod inför ett nytt kapitel i sin historia. Nu måste man hitta en ny organisationsform och en ny strategi. Avsaknaden av någon tydlig majoritet i parlamentet och att socialisten Pedro Sánchez fick uppdraget att försöka bilda en minoritetsregering med stöd av liberalerna i Ciudadanos ledde till nyval i juni 2016. Podemos ingick då en allians med *Izquierda Unida* (radikala vänstern) under namnet *Unidos Podemos* i syfte att segra i det efterföljande valet. Den alliansen innebar att partiet för gott var förankrat till vänster och innebar slutet för strategin med att stå någonstans mitt emellan.

Den interna debatt som följde fick de motsättningar att blomma upp som spirat mellan Pablo Iglesias och Iñaki Errejón alltsedan det mediokra resultatet i valet i december 2015 beträffande hur man skulle kunna uppnå en majoritet genom valurnorna. Medierna gottade sig åt ”brödrafejden”, som innebar att man också i det partiet fanns maktkamp och konflikter mellan olika egon.

Men de interna motsättningarna hade också en reell bakgrund. ”Den stora frågan var om vi skulle förbli populistiska eller inte”, säger Pablo Iglesias. Vilket egentligen rörde den politiska strategin och en grundläggande ideologisk debatt. Genom alliansen med *Izquierda Unida*, som ju egentligen innebar en förankring av marxistisk karaktär, försvarade Pablo Iglesias en inriktning med radikal kamp mot oligarkin och föreställningen om ett Podemos djupt förankrat i kampen och olika sociala proteströrelser, där han uppmanade medlemmarna att ”gräva skyttegravar i civilsamhället” i syfte att skapa ett nytt ”historiskt block”. Errejón, däremot som lärjunge till Mouffe och Laclau⁷, ansåg att man måste fördjupa den populistiska strategin och utveckla ett brett politiskt projekt i stånd att locka en majoritet av medborgarna. Man måste, sade han, ”leta upp dem som saknats” och undvika att ”luta sig tillbaka mot något förgånget”, vilket alliansen med *Izquierda Unida* kunde innebära.

Kompromissen kom att innebära en positionering till vänster samtidigt som man skulle göra allt för att avskilja sig från den ”gamla radikala vänstern” och locka mer mittenorienterade väljare med traditionella band till PSOE. När Pablo Iglesias i början av juni 2016 presenterade det nya partiprogrammet framställde han sig som ledare för den ”nya socialdemokratin” och återopade sig på de arbeten som gjorts av ekonomer som Vicenç Navarro – närstående vänstern inom PSOE och någon tid även rådgivare åt Hillary Clinton – Thomas Piketty, Yanis Varoufakis och James K Galbraith. Han sade sig ”trivas bra inom socialdemokratin [...] och att det gjorde det möjligt att försvara en samhällsmajoritet mot en minoritet av privilegierade.” Denna nya positionering retade upp den tidigare socialistiske premiärministern José Luis Zapatero, som betecknade det som ett fräckt försök att lägga beslag på ett klassiskt arv. ”Visst är det bra att alla vill vara socialdemokrater, men socialdemokratin, det är faktiskt PSOE.” I valet hamnade *Unidos Podemos* på 13,42 procent, långt bakom PSOE (22,63 procent) och PP (33 procent).

Motsättningarna inom partiet hade blivit för stora

Under krisen i Katalonien i oktober 2017 framstod bristerna med en ”vag” strategi. I samband med en folkomröstning anordnad av den katalanska regeringen, och förklarad som illegal av

⁷ Se: [Ernesto Laclau, Podemos inspirationskälla](#)

den spanska staten, hade befolkningen i regionen uttalat sig för autonomi, vilket ledde till en nationell politisk kris som i månader skulle stå i förgrunden på den politiskt-mediala agendan. Podemos fick svårt att försvara sin position att hålla distans till olika parter. Partiet försvarade officiellt en ny folkomröstning samtidigt som man förordade ett ”nej” till självständighet för Katalonien. Medan Podemos 2014 varit för ett pluri-nationellt Spanien, vilket lett till att partiet uppnått några av sina bästa resultat i Katalonien, Baskien och Galicien, skulle man därefter inta en vagare hållning för att inte stöta sig med någon på nationell nivå. ”Partiet förstod att så fort man tog ställning för Katalonien, för de fängslade eller mot repressionen, förlorade man röster. Därför valde man att sluta tala om Katalonien i en förhoppning om att problemet skulle försvinna, vilket ledde till att man tappade stöd i den regionen utan att för den skull framstå som tillförlitlig nationellt”, säger Maria Corrales, språkrör för *En Comú Podem* [Tillsammans kan vi], den koalition Podemos bildat i Katalonien.

Efter att ha upphört att tala om krav som omstrukturering av statskulden eller förstatligande av strategiska sektorer inom ekonomin och gynna en form av socialdemokrati förenlig med den rådande ekonomiska modellen stod Podemos nu – som fyra år tidigare siktat på att överflygla PSOE – inför frågan om man skulle sätta sig i Pedro Sánchez regering. ”En progressiv koalitionsregering utgör bästa vaccinet mot extremhögern i ett Spanien och ett Europa drabbat av åtstramningspolitiken”, sade Pablo Iglesias den 30 december 2019.

I januari 2019 hade motsättningarna om strategi och ideologi blivit för stora inom partiet och Errejón, tidigare förstanamn på partiets lista i Madrid, meddelade att han i regionalvalet skulle kandidera för Más Madrid, den nya plattform han bildat, medan Pablo Iglesias meddelade att Podemos skulle ställa upp med en kandidat mot partiets tidigare andreman. Ett år senare, i februari 2020, hade turen kommit till Anticapitalistas att tillkännage att man lämnade partiet i samband med att *Unidas Podemos* (som Unidos Podemos nu döpts om till) skulle sätta sig i Pedro Sánchez koalitionsregering. Efter ett rejält nederlag i regionalvalet i Madrid den 4 maj 2021, där man satsat på att hindra PP och Vox (extremhögern) från att ta makten i regionen blev det Pablo Iglesias tur att lämna alla uppdrag i partiet. Han ägnar sig numera åt den verksamhet där han anser sig göra mest nytta, dvs ”kritisk journalistik” i olika medier: radio, TV och tidningar.

Koalitionsregeringen under Pedro Sánchez har bl a höjt minimilönerna med 22 procent, begränsat hyreshöjningarna och indexreglerat pensionerna. Är detta verkligen de systemförändringar man en gång talade om? ”Alla de åtgärderna innebär varken att kapitalismen, patriarkatet eller kolonialismen avskaffas. Men helt klart innebär det förbättringar för miljontals människor”, säger Juan Carlos Monedero.

Se även: [Den europeiska vänsterpopulismen – exemplet Podemos](#).

Vad blev det av kommunistpartiet i Italien?

Antoine Schwartz

På 1970-talet hade det italienska kommunistpartiet PCI ända uppemot tre miljoner medlemmar. Det klart största kommunistpartiet i västvärlden och som fick USA att darra. I april 1991 upplöstes PCI och med det en hel politisk identitet.

Om radikalismen är kommunismens barnsjukdom verkar konformismen vara dess tillstånd vid mogen ålder. Hur ska det annars gå att förklara att västvärldens mäktigaste kommunistparti bara kunde försvinna en vacker februaridag 1991? Efter 70 års existens övergav då det italienska kommunistpartiet, PCI, Antonio Gramscis och de ärorika partisanernas parti, vid en sista kongress sitt namn, sin identitet och sin historia och upplöste sig självt – till priset av några tårar men av egen fri vilja.

För att få en uppfattning om omfattningen av denna händelse blir det nödvändigt att gå tillbaka till tiden strax efter andra världskriget. Då utgjorde vänstern i Italien, enligt den brittiske historikern Perry Anderson, ”den största folkliga rörelsen för samhällsförändring i Väst-europa”. Vid befrielsen återtog Palmiro Togliatti rodret i organisationen. Han gjorde slut på alla revolutionära drömmar, satsade på nationell enhet och att förverkliga en demokrati av ny typ, som skulle göra det möjligt för arbetarklassen att spela en politisk roll och uppnå betydande ekonomiska och sociala landvinningar. PCI var då modellen för ett ”massparti” och utmärkte sig genom en exceptionell folklig förankring (”en sektion för varje klockstapel”) och en imponerande intellektuell och kulturell blomstring.

Denna styrka oroad givetvis ordningens upprätthållare. ”Från allra första början av det kalla kriget stod det klart att USA inte under några omständigheter tänkte tillåta att kommunisterna kom till makten i Italien”, skriver historikern Eric Hobsbawm. PCI var landets näst största parti och bultade på dörren till regeringsmakten i ett system där Kristdemokraterna dominerade alla förgreningar av staten med hjälp av klientelism och metoder präglade av maffian.

I slutet av 1960-talet skakades hela det italienska samhället av en stor protestvåg. Den karakteriserades av sin intensitet och långvarighet: strejker, ockupationer, sammandrabbningar med ordningsmakten präglade ett helt årtionde och landet såg ut att stå i ljusan låga. Rörelser uppstod utanför någon kontroll av fackföreningar eller partier. Nya organisationer (*Lotta Continua* och *Potere Operaio*, t ex) bedrev subversiv verksamhet under den röda fanan. En del av den radikala vänstern tog till väpnad kamp, medan staten använde sig av en repression utan motstycke för att hejda den subversiva vågen.⁸

Även om det vid denna tid var Röda brigadernas terroristdåd som väckte uppmärksamhet kvarstår faktum att det var grupper inom extremhögern, mer eller mindre i samarbete med staten, som stod för huvuddelen av våldet. Denna ”spänningens strategi” väckte misstankar om att Italien var på väg i auktoritär riktning – 1980 skedde ännu ett attentat på järnvägsstationen i Bologna, elva år efter det som skett på Fontanatorget i Milano.

Efter militärkuppen i Chile 1973 hade kommunistpartiets generalsekreterare Enrico Berlinguer skisserat en ny linje, om en ”historisk kompromiss” med den kristdemokratiska motståndaren i syfte att slå vakt om de demokratiska institutionerna och genomföra sociala reformer. Allt politiskt liv präglades av antikommunism och PCI hade bara kunnat dra fördel av en bråddel av revoltstämningarna. I parlamentsvalet 1976 fick partiet 12 614 650 röster, 34,37 procent – det skulle bli det bästa resultatet någonsin för PCI, vars medlemstal vid denna tid uppgick till 1 850 000. Ändå var dess hegemoni inom vänstern bräcklig och ifrågasatt. Partiet anklagades för att ha en byråkratisk organisation och för att snarare bromsa än blåsa på protesterna.

Den ekonomiska krisen runt om i Europa banade väg för en konservativ vändning, i Italien och på andra håll. På hösten 1980 slutade den stora strejken på Fiat (35 dagar) i bakslag. Vid denna tid infördes det europeiska monetära systemet med en ny ekonomisk ortodoxi, som satte ramarna för all debatt om den ekonomiska politiken. Ledarna för arbetarrörelsen blev nu helt uppsugna av ”slaget mot inflationen”, vilket krävde återhållsamhet i alla lönekrav i en tid av växande arbetslöshet.

1984 gjorde den socialistiske premiärministern Bettino Craxi slut på mekanismen med indexreglerade löner. PCI krävde en folkomröstning men led ett svidande nederlag i den. 1984 kan ses som en vändpunkt – eller i backspeglarna en höjdpunkt för partiets inflytande – med

---

⁸ Den radikala vänstern i Italien var mycket stark i början av 1970-talet, men gick därefter snabbt kraftigt tillbaka, se [Italien på 70-talet](#).

bilderna från begravningen av Berlinguer som symbol då en enorm folkmassa, djupt skakad, kommit för en sista hälsning, som om det handlat om någon nära anhörig.

Sovjetsystemets kris bakom förändringarna

Tiderna förändrades och även partiet gjorde det, sakta men säkert. Inom partiapparaten skedde en förnyelse. Partisangenerationen var på väg ut och med den också banden till traditionen. Nya vindar svepte in med personer som stod längre från arbetarklassen. Organisationen baserade sig nu på kommunerna och förvaltningen av dem, vilket gynnade heltidsanställda politiker. Tanken på ett "allomfattande" parti, i stånd av vända sig till alla samhällsklasser, började breda ut sig. Arbetarnas inflytande minskade också genom förändringarna inom industrin och vad de skulle betyda för arbetarrörelsen.

Tiden innebar också ett genombrott för televisionen och medier av masskaraktär och det förhållande mellan politik och kultur försvagades som partiet så ihärdigt försvarat. Ett symboliskt uttryck var när förlaget Einaudi, som gett ut Gramsci och många andra stora författare, hamnade i händerna på ett mediaimperium ägt av affärsmannen Silvio Berlusconi, också ägare till Canale 5, den största privatägda TV-kanalen i Italien.

I slutet av 1980-talet hade partiledningen känslan av att befinna sig i en tillbakagång, något som skulle förstärkas av att kommunistblocket var i gungning. Bakslaget i parlamentsvalet 1987 kom som en chock: ändå fick PCI 26,5 procent av rösterna. Men känslan hade infunnit sig att det lutade utför och framför allt skulle uppgången för det italienska socialistpartiet (PSI) påverka stämningarna. I det läget började en förnyelse ses som nödvändig. Ett namn skulle förkroppsliga den: Achille Occhetto, som 1988 valdes till partiets nye generalsekreterare. Han var kommen ur partiapparaten och skulle leverera den förändring som planlagts av reformivrare som ville framstå som moderna.

Occhettos idéer stod också helt klart i samklang med tidens nya – liberala – vindar. "Vi är arvtagarna till 1789" förkunnade partiledaren belåtet i samband med tvåhundraårsfirandet av Franska revolutionen – och inte den stygga avkomman till revolutionärerna från 1793. I stället för att fokusera på samhällsliga konflikter hördes en sockrad retorik om demokratiska framsteg – framsteg som förverkligas i små steg och inte oroar makthavarna. För nu gällde det att kasta förtöjningarna och kasta den föråldrade marxismen överbord. Politiska reformer stod högst på dagordningen och Occhetto ville att partiet skulle bli medlem av socialistinternationalen. Framtiden doftade av Jacques Delors, EU-kommissionens ordförande, och hans tal om "Europas förenta stater" och en "europeisk väg till socialismen". Att vara "modern" innebar också att statens roll måste omvärderas: "Landet behöver en stat som inte lägger sig i lika mycket, men som i gengäld är bättre på att leverera projekt och fastställa gränserna för en rad frågor, allmänna och privata", sade partiledaren.

För reformanhängarna skulle den vändning (*svolta*) som man tänkte sig för att få stopp på tillbakagången för partiet, bidra till att fånga en bredare väljarbas, samarbeta med utomstående krafter och därmed ge ökad trovärdighet och bana väg till regeringsmakten. Då såg det förstås illa ut att nämna ordet kommunism, något som den borgerliga pressen inte underlät att hamra in. Men det var krisen för sovjetsystemet som verkligen skulle driva på reformivrarna och ge dem tillfälle att styra in partiet på en kurs utan återvändo, dvs att upplösa partiet.

Utan någon intern debatt lade Occhetto på hösten 1989 fram förslaget om att ändra partiets namn. Nyheten fick det att hetta till bland medlemmarna, men partiledningen stod fast vid sitt förslag. En intensiv debatt uppstod på alla nivåer. Invektiven haglade och tårarna flöt. Var ordet "kommunism" en barlast att göra sig av med eller ett arv att bära med stolthet? Skulle partiets historia och identitet överges om man ändrade namn? För medlemmarna var perspek-

tivet svårt och smärtsamt, för ofta handlade ordet ”kommunist” om hela deras liv, hela deras identitet.

På kongressen i Bologna i mars 1990 fick partiledningen en klar majoritet för att skapa en ny organisation. Historikern Guido Liguori har framhållit att det berodde på den legitimitet som så starkt präglade partiet, tendensen till enighet och undvika motsättningar, samt förtroendet för partiledningen ... ”I grunden var det tendensen till konformism som blev avgörande för att reformivrarna lyckades. Tusentals medlemmar gav upp under tystnad och åkte hem igen utan att ha tagit strid”, skriver Liguori. Året därpå bildades Demokratiska vänsterpartiet (PDS) med eken som ny partisymbol. En minoritet valde att bryta sig ut och bilda *Rifondazione*, Partiet för kommunistiskt återskapande (PRC), men det skulle bli litet i jämförelse med PDS.⁹

I detta förnyingsbad var det de folkliga klasserna som fick sig en kallsup. Visserligen lyckades PDS till sist få del av makten i några center-vänster koalitioner – som Romano Prodis regering (1996-1998) och därefter under Massimo D'Alema (1998-2000). Men till priset av att ha övergett allt man tidigare stått för.

För när PCI upplöstes smälte också bokstavligt talat den italienska vänsterns möjligheter att göra motstånd bort och lämnade den vapenlös inför en ny högeroffensiv under ledning av Berlusconi, som 1994 grundat *Forza Italia*.

För bortsett från själva symbolfrågan med partinamnet skulle upplösningen av PCI försvaga en hel rörelse, politisk, facklig, intellektuell. Ett helt ekosystem av aktivism som tidigare förmodat ge sin egen syn på omvärlden, sprida sina kulturella värderingar i samhället och med själ och hjärta försvara en strävan efter en bättre värld.

Två linjer inom vänstern i Tyskland

Peter Wahl

För den tyska vänstern i *Die Linke* står frågan: Ska man satsa på att vinna tillbaka sin folkliga bas i det gamla DDR, eller försöka locka den unga medelklassen i städerna?

Under en viss tröskel blir ett valnederlag en rejäl omgång. Och antagligen är det så man får beteckna de 4,9 procent som tyska *Die Linke* fick i förbundsdagsvalet i september i fjol. Bara en specialbestämmelse räddade kvar partiet i förbundsdagen: även om ett parti inte klarar sig över spärren på 5 procent kan det få bilda en parlamentsgrupp om det vunnit i minst tre valkretsar (av totalt 299). Bakslaget är ändå spektakulärt för ett parti som 2009 nosade på 12 procent och 2017 ändå fick 9,2 procent. I september fick man bara 2,3 miljoner röster, hälften av vad man uppnådde 2017. Och i parlamentet har man nu bara 39 ledamöter mot 69 tidigare av sammanlagt 736.¹⁰

Detta debacle öppnar ett nytt kapitel för en tysk vänster till vänster om socialdemokratin, som ändå inte direkt haft någon brist på bakslag under efterkrigstiden. 1956 förbjöds kommunistpartiet i Västtyskland och det dröjde till 1983 innan De Gröna – med en uttalat eko-socialistisk politik – åter kom att representera denna vänster i förbundsdagen. Efter den tyska återföreningen 1990 gick De gröna åt mitten och fick till och med sitta i socialdemokraten Gerhard Schröders nyliberala regering (1998-2005) och spela en viktig roll då Tyskland 1999 var med om att intervensera i kriget i Jugoslavien.

2007 bildades *Die Linke* i ruinerna av detta genom ett samgående mellan två helt olika grupperingar. Å ena sidan fackligt aktiva och tidigare socialdemokrater, som var missnöjda med mittenorienteringen hos sitt parti; å andra sidan Demokratiska socialistpartiet (PDS),

⁹ Om utvecklingen i början av 1990-talet, se [Leopardens triumf - vad händer i Italien?](#) av Tobias Abse

¹⁰ Om det tyska valresultatet, se [Vänsterpress om valet i Tyskland – september 2021](#).

arvtagare till det socialistiska enhetsparti som haft makten i Östtyskland. Tack vare sin förankring i delstaterna i öst hade PDS 2005 för första gången sedan återföreningen över-skridit femprocentsspärren. Die Linke gick framåt genom att fylla ett tomrum.

Nu verkar den tiden förbi. Die Linke tappar den ena efter den andra av sina bastioner. Inte bara i östra Tyskland i allmänhet, där de på tio år tappat hälften av väljarna (från 20 procent till 9,8 procent), utan också i valkretsar av symbolisk natur som Marzahn-Hellersdorf i östra Berlin, som högern erövrade i september efter att det postkommunistiska partiet en gång haft 51 procent (2001).

Varför går vänstern bakåt? En orsak är demografisk: den hårda postkommunistiska väljarbasen som upplevde återföreningen som en annexion är på väg att försvinna. Framför allt sker ingen förnyelse av den eftersom Die Linke inte längre framstår som någon representant för befolkningen i öst. Orsaker till missnöje saknas sannerligen inte i östra Tyskland: 30 år efter murens fall är Tyskland fortfarande delat av ett slags järnridå när det gäller levnadsstandard, löner och pensioner. Men till skillnad från tiden vid millennieskiftet ingår Die Linke nu i den koalition som styr Berlin, i Mecklenburg-Västpommern likaså och i Thüringen sitter man ensamt vid makten ... Numera är det extremhögern i Alternativ för Tyskland (*Alternative für Deutschland*, AfD) som fångar upp missnöjet i öst och inkarnerar – den reaktionära – oppositionen i vänsterns tidigare bastioner i öst.

Valet i september i fjol ställer Die Linke inför en än kinkigare fråga. Hur förklara fallet bland grupper som traditionellt utgjort dess sociala bas – arbetare, arbetslösa, prekariatet och låglönegrupper – när den sociala tryggheten utgjorde huvudfrågan under valkampanjen, före ekonomi, sysselsättning, miljö och klimat? Och hur förklara att tillbakagången också är kännbar i storstäderna och bland studenter, som i Bremen och Hamburg, där många unga röstade på Die Linke i valet 2017? De som satsat på dessa högutbildade väljare som partiets nya bas fick en kalldusch, städernas unga föredrog ofta att ge sin röst till De Gröna eller rent av till liberalerna.

Bland de inte helt unga tog socialdemokraterna (SPD) nära en tredjedel av de väljare som Die Linke förlorade. SPD hade utkonkurrerat Die Linke på dess hemmaplan genom att exempelvis föreslå en höjning av minimilönen till 12 euro (mot 9,82 euro idag). Förändringen märks också i hur de fackligt anslutna röstade. 2017 röstade 11,8 på Die Linke mot 6,6 procent i september – ett resultat som gör att Die Linke hamnar bakom AfD (12,2 procent) och även liberaldemokraterna i FDP (9 procent).

Den här sortens sammanbrott för ett parti brukar tyda på inre problem och här utgör inte Die Linke något undantag. Partiets nya ledartandem, Janine Wissler och Susanne Hennig-Wellsow, tog över bara några månader före valet till förbundsdagen, de var ganska okända bland allmänheten och kunde heller inte bedriva någon kampanj på grund av pandemirestriktionerna. I slutet av augusti kunde medierna också gotta sig åt ett spektakulärt parlamentariskt kaos i partiet. Vid omröstningen huruvida Bundeswehr, armén, skulle delta i evakueringen av Kabul röstade en del av Die Linkes representanter för, andra emot medan en tredje grupp lade ner sina röster. Dessutom svetsade det knappast samman sympatisörerna när det före valet meddelades, utan någon föregående diskussion, att partiledningen var beredd till stora eftergifter för att eventuellt ingå i en koalition med SPD.

Die Linkes krampryckningar drabbar även andra delar av vänstern

Ändå duger sådana incidenter inte som förklaring till de dåliga resultat i regionalval och Europaval som hopat sig sedan 2019. En mer grundläggande fråga är den konflikt som råder om partiets orientering mellan olika strömningar. Det var den sk ”flyktingkrisen” 2015 som fick sådana motsättningar att blomma upp. Med hänvisning till 2011 års program med krav på

”öppna gränser för alla” hälsade många av partiets medlemmar med entusiasm att hindren för flyktingar togs bort. Men en annan del av partiet ansåg parollen om ”öppna gränser för alla” vara orealistisk. En linje som företrädades av Sahra Wagenknecht, då en av gruppledarna i parlamentet och i besittning av stor popularitet också utanför partiet. Denna karismatiska kvinna och hennes anhängare förordade en flyktingpolitik grundad på internationell rätt, men krävde också att invandringen måste regleras.

Även om man kan hitta liknande motsättningar inom vänstern i Frankrike, Storbritannien och USA tillkommer i Tyskland en öst-västlig klyfta. Debatten om flyktingpolitiken skulle snart urarta: Sahra Wagenknecht betecknades öppet som ”nationell socialist” av medlemmar i det egna partiet. 2018 provocerade hon sina kamrater ytterligare med att utan framgång starta rörelsen *Aufstehen* (Res er!), som uppfattades som en konkurrent till Die Linke. Sedan 2019 tillhör hon inte längre ledningen för parlamentsgruppen, men är som deputerad ett framträdande namn, inte minst i medierna.

Det ödeläggande debattklimatet i Tyskland sedan 2015 har också satt sina spår inom vänstern. De strategiska diskussionerna och analyserna har gått förlorade i frågor om identitet och *cancel culture* och mer hamnat i moraliska avståndstaganden och personlig fiendskap. ”Huvudbudskapet vid den senaste partikongressen handlade inte om någon politisk positionering eller om Die Linkes valprogram, utan mer om den nya partiledningens syn på mångfald och dess syn på HBTQ-frågor, feminism och antirasism som något oantastligt”, noterade Loren Balhorn, vid Rosa Luxemburg-stiftelsen och chefredaktör för den tyska utgåvan av tidskriften *Jacobin*. ”Hur som helst kan man undra orm den sortens budskap finner någon genklang utanför den närmaste kretsen kring Die Linke och om det kan ge folk någon anledning att rösta på dem.”

En form av analys som Sahra Wagenknecht byggt vidare på i en bok som utgavs i april i fjol, *Die Selbstgerechten* (De självrättfärdiga), och som snabbt blev en försäljningsframgång. Wagenknecht skyller där att partiet förlorat sin sociala bas på att identitetspolitik blivit viktigare än klassfrågor. Hon anser att klassfrågorna måste vara det centrala och att feminism, antirasism, kamp mot homofobi, osv, måste föga sig till klassfrågan i en dialektisk relation – i motsats, hävdar hon, till intersektionella synsätt där klassfrågor bara betraktas som ytterligare en form av diskriminering, precis som sexism eller rasism.

Boken utkom bara några månader före valet och förvärrade den interna krisen till den grad att en del medlemmar – förgäves – krävde att ”orosstiftaren” skulle uteslutas. Om sådana konflikter får väljarna att tappa lusten försvagar de dessutom partiet och skjuter på en oviss framtid alla diskussioner och klargöranden om strategin i förhållande till klimatkrisen, digitaliseringen eller de internationella klyftorna. De krampryckningar som Die Linke drabbats av påverkar även andra organisationer på vänsterkanten, som Attac Tyskland. Den organisationen spelade en viktig roll under finanskrisen 2008, men är idag bara skuggan av sitt forna jag och ur stånd inte bara att förnya anti-globaliseringsrörelsen utan också att hitta någon lösning på de egna problemen.

Kommer Die Linke att ta sig ur krisen? Några månader efter valet har striden mellan olika strömningar långt ifrån upphört. Partiledningen, där ”rörelsevänstern” (*Bewegungslinke*) dominerar med inriktning på ”samhällsfrågor” och inte på klassfrågor, står mot parlamentsgruppen, där en allians mellan ”realister”, ofta med bakgrund i öst, dominerar tillsammans med deputerade mer eller mindre närstående Sarah Wagenknecht.

Kanske finns det ändå en fördel med den nu reducerade parlamentsgruppen i förbundsdagen? Die Linke är numera enda oppositionen till vänster om regeringskoalitionen mellan socialdemokrater, De Gröna och liberaler. Det påminner om epoken under Gerhard Schröder och då var det vänstern som gynnades. Att liberalerna i FDP ingår i koalitionen skärper motsätt-

ningarna i regeringen och minskar dess möjligheter att ta sig an de sociala frågorna. De höjda elpriserna har också på närmast brutalt visat på klimatomställningens sociala dimension. Ökat utrymme för Die Linke ändå?